

СПЕЦИФІКА ІНТЕРФЕРЕНТНИХ ПРОЦЕСІВ У ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКИХ ГОВІРКАХ

Статтю присвячено умовам, чинникам, особливостям і наслідкам контактування п'яти мов (української, російської, болгарської, румунської/молдовської, гагаузької) у полілінгвальному латеральному українському ареалі на півдні Одеської обл. – у межиріччі Дністра і Дунаю. Автор відзначає такі спільні для цих мов характеристики: побутування насамперед в діалектній формі; новожитність говірок різних мов; мозаїчність говірок різних мов; різночасовий вплив на говірки румунського, російського, українського літературних стандартів; індивідуальний полілінгвізм носіїв, спричинений суспільно-історичними умовами; значна кількість інтегровальних елементів лексичного рівня, по-різному реалізованих у п'яти мовах.

Джерелами дослідження стали відповіді на спеціально укладений питальник до мультилінгвального атласу межиріччя Дністра і Дунаю носіїв 74 українських, 41 болгарської, 26 молдовських, 22 російських, 8 гагаузьких говірок ареалу.

Автор репрезентує окремі локальні інтерлексеми, що є результатом міжмовної взаємодії п'яти мов в інтерферентному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю та засвідчили значну кількість фонетичних і семантичних варіантів, зокрема таких інваріантів: гар¹ман, гарпа¹ж'іка, гра¹дина, бур¹дейя, ¹вада, ¹зестри, ду¹лап, кавар¹ма, ко¹либа, ма¹лай, мага¹ла, ¹мандж'а, на¹ут, папу¹шойа, т¹аски, те¹р¹пан.

Із-поміж зафіксованих найменувань домінанту становлять ті, що належать до лексики городництва. Спільні для говірок української, російської, болгарської, румунської/молдовської, гагаузької мов інтерферени та ареали їхнього поширення буде докладніше відтворено в «Мультилінгвальному атласі межиріччя Дністра і Дунаю».

Ключові слова: українська говірка, російська говірка, румунська говірка, болгарська говірка, гагаузька говірка, інтегровальні риси, полілінгвізм.

Постановка проблеми. В ареалі межиріччя Дністра і Дунаю – на півдні Одеської обл. України – унаслідок історичних подій та суспільно-політичних процесів на відносно невеликій (13 470 км²) щільно заселеній території упродовж близько двохсот років контактують різносистемні мови (зокрема представлені українська, болгарська, румунська, російська, гагаузька) насамперед у діалектній формі. Саме тому цей регіон у працях дослідників (лінгвістів, істориків, етнографів) постає не інакше як «складний, строкатий континуум» [1, с. 3], «лінгвістична лабораторія» [2, с. 10], «природна лабораторія або полігон» [3, с. 24] тощо. Унікальність регіону пов'язують також із його новожитністю, адже він почав формуватися за рахунок переселенців-представників різних етносів у кінці XVIII – на початку XIX ст., і з його латеральністю, оскільки українські, російські, румунські, гагаузькі говірки мають тут межову зону поширення, а болгарські становлять діалектну анклав у іншодіалектному оточенні, і з наявністю багатосторонніх афронтальних контактів, і зі зміною наддіалектних форм комунікації, адже в різний час і в різних частинах межиріччя привілейований статус мали то російська, то румунська, то українська літературні мови [1–3].

Стосовно характеру просторового розташування досліджуваних мов і етносів в ареалі межиріччя Дністра і Дунаю лінгвісти й етнографи часто застосовують терміни «конгломерат» і «мозаїка», тому що говірки різних мов, як і різнотипні говірки однієї мови, переважно поширені мозаїчно, і навіть у межах відносно етнічно й мовно рівних мікроареалів закономірно трапляються мозаїчні вкраплення. Так, напр., у межах відносно однорідного українського ареалу, що охоплює Білгород-Дністровський, більшу частину

Татарбунарського і Саратовського районів зафіксовано мозаїчні елементи у вигляді молдовських (Крт.), болгарських (Кл.), російських (Усп.) говірок, а також моногенних говірок української мови, що становлять відмінні від діалектного оточення типи (Рл.1, Пл., Яр., Рл.2, СЦ). Прикметно, що говірки навіть в таких умовах функціонування в цілому зберігають свою структуру [2]. Але закономірно й те, що однією з найсуттєвіших ознак такого побутування мов на цій території була і залишається міжмовна / міжговіркова інтерференція. Адже однакові соціально-історичні умови життя носіїв говірок різних мов, спільні особливості економічного і культурного буття, постійні матеріальні й територіальні контакти, добросусідські відносини, міжетнічні шлюби не могли не сприяти інтенсивній взаємодії та взаємопроникненню елементів різних мов. Разом із цим важливу рису мовної ситуації межиріччя становить безконфліктність такої взаємодії мов/діалектів, «висока терпимість поліетнічного населення як до самих мов, які тут функціонують, так і до фактів інтерференції в контактних мовах» [4, с. 275].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подібні особливості говірок мов регіону, специфічний інтермовний шар, що склався тут внаслідок міжмовної інтерференції, у цілому мовна ситуація в межиріччі Дністра і Дунаю досі мають великий потенціал для дослідження. Однак вивчення наявних студій про міжмовну взаємодію в ареалі дає можливість вирізнити такі основні підходи: аналіз наслідків іншодіалектних впливів; дослідження взаємодії говірок/мов, структурної близькості цих систем, напрямів, умов та інтенсивності взаємовпливів [1]. Так, питання українсько-російських контактів у регіоні розглядали А. Колесников, Г. Черезова, українсько-болгарсько-румунських – О. Мірошніченко, О. Дакі, болгарсько-українсько-російських та болгарсько-гагаузьких – В. Колесник, Н. Гончар (Бікова), болгарсько-російських – О. Берестецька, Л. Димитрієва, румунсько-українських, румунсько-російських – П. Кісеолар, однак комплексного дослідження результатів взаємодії усіх п'яти мов досі не зроблено. Тому філологи Ізмаїльського державного гуманітарного університету, продовжуючи традиції попередників, у межах державного наукового проекту «Опис і картографування межиріччя Дністра і Дунаю – нової європейської моделі безконфліктної взаємодії різносистемних мов і діалектів» (НДР № 0116U004158) спільно з Інститутом української мови поставили перед собою завдання розв'язати цю проблему.

Мета статті – з'ясувати особливості контактування української, російської, болгарської, румунської та гагаузької мов, а також описати окремі локальні інтерлексеми, що є результатом міжмовної взаємодії в інтерферентному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю.

Джерелами дослідження стали відповіді на спеціально укладений питальник до мультимедійного атласу межиріччя Дністра і Дунаю носіїв 74 українських, 41 болгарської, 26 молдовських, 22 російських, 8 гагаузьких говірок ареалу.

Виклад основного матеріалу. У ситуації контактування ідіомів в ареалі зафіксовано дві взаємопротилежні тенденції: з одного боку, збереження структури говірок, етнічної та мовної ідентичності (часто це трапляється навіть у суперечливим для інтерференції умовам, особливо яскраво це видно на прикладі говірок різних мов, що побутують в одному селі, напр., в українсько-молдовському Кам'янському Арцизького р-ну, українсько-російській Олександрівці Тарутинського р-ну тощо); з іншого боку, активну інтерференцію, виявлену в редукованих говірках, що зрідка призводить до поглинання однієї мови іншою, а також у мішаних говірках, де зафіксовано випадки міжетнічного змішування й мімікрії (українці деяких сіл називають себе молдованами), пор. [2].

Із 1991 року помітне посилення впливу на говірки різних мов української літературної мови, але доволі потужною в деяких мікронах межиріччя Дністра і Дунаю залишається інтерференція з боку російської мови в наддіалектній формі. Зокрема, епіцентрами російськомовних впливів є деякі міста (Ізмаїл, Білгород-Дністровський, Рені). Міжмовне контактування посилює також такий чинник – чимало мешканців регіону різної етнічної належності були і є полілінгвами.

Стосовно специфіки мовного контактування на різних мовних рівнях, слід наголосити, що, незважаючи на суперечливі погляди вчених на це питання (пор., напр., такі класичні: «Граматичні системи двох мов непроникні одна для одної» (Meillet), «Ми не знаходимо ніде морфологічного взаємовпливу, крім чисто поверхового» (Sapir), «Навіть настільки тісно зв'язані морфемні [dichte Zusam menschlüsse], як флексії, не застраховані від вторгнення іншомовного матеріалу» (Schuchardt), «Вплив, який може здійснювати одна морфологічна система на іншу, назагал не має меж» (Bazell)) [5, с. 60]), підтримуємо думку, що об'єктивно більш проникним до інтерференції є лексичний рівень: «він більш відкритий для різноманітних інновацій, унаслідок чого як запозичення й калькування, так і інтерференція відбуваються у словнику інтенсивніше і різноманітніше, ніж на інших мовних рівнях» [6, с. 59].

Але навіть дослідження морфології українських говірок ареалу, яке фіксує запозичення переважно на рівні службових слів, доводить, що серед ареально релевантних діалектних рис трапляються не лише генетичні маркери (збережені риси материнських говірок) та локальні інновації на їхній основі, що виникають переважно внаслідок міждіалектного та міжмовного контактування, а й інтегративні інновації, властиві говіркам різних мов ареалу і переважно ним обмежені, пор. [2]. На такі інтегративні щодо контактних мов особливості звертають увагу й дослідники лексичного рівня говірок ареалу [1; 7; 8]. Наше обстеження підтвердило висновки попередників та розширило коло спільних для говірок різних мов лексичних елементів. Нижче вирізняємо з-поміж них ті, які мають найбільшу кількість фонетичних та семантичних варіантів.

Укр. *бурдейка*, *бурдейка* 'землянка, яку копають для житла, дах мастять глиною' (Бр., Мат., Пш., Кс., Саф.) [9, с. 19; 10, к. 95; СУГО, с. 30–31], *бурдейка*, *бурдел'ка* (Рл.2., КБ), 'землянка' (Пр.БД), 'літня кухня', 'бідна запущена хата' (Рл.2.), *бурд'їй* 'кухня, збудована у дворі поряд із хатою' (Лим.); болг. *бурдей*, *бурдейка* (Крин.) 'землянка; хатина, халупа', 'сарай' [11, с. 38], *бурдей*, *бурдел'а* (Куб.) 'сьогодні мала однокімнатна хата для вівчарів у полі' [12, с. 119], *бурде* 'погріб' (Сув.); рос. *бурдейка*, *бардейка* 'землянка' (Серг.), 'поганенька хата' (Введ., Рус.Ів., Усп.) [СРГО I, с. 57]; рум. *bordei* 'маленький будинок', 'землянка', 'халупа', 'хатинка' [PPC, с. 476]; молд. *бордей* 'тс' (Рн., Дол., Лмн., Орл., Нвс., Фурм., Утк., НП, Оз.) [PMS, с. 143]; гаг. *бордей* (СТ, Дм., Новс., Котл., Олекс., Винг.) 'курінь, сторожка в городі', 'землянка' [13, с. 395; ГРМС, с. 91].

Укр. *вада* (Пш., Кс., Саф., Труд., Шв., Дес., Пл., Див., Тат.) 'рівчачок на поливних городах, яким тече вода на грядки' [9, с. 19; СУГО, с. 34]; болг. *вада* (Крин., Сув.) 'канава, рів, рівчак' [11, с. 43]; рос. *вада*, *вад* (Мрн., Возн., Вас.) 'зрошувальний канал, срик' [СРГО I, с. 64]; рум. *vád* 'рівчачок на поливних городах, яким тече вода на грядки' (Утк., Ком., Оз., НП, Рн., Орл., Лмн., Дол., Нвс.) [PPC, с. 744]; гаг. *вада* 'рукав, арик (у зрошувальній системі)', 'канал' (Олекс., Винг.) [ГРМС, с. 102].

Укр. *гарман* 'город, присадибна ділянка, де вирощують овочі та фрукти' (Бр., Мих., Тат., Лим., НЦ, Кс., Саф., Мат., Пл., Ол., Км.), 'присадибна ділянка разом з подвір'ям' (Туз., Пш.), 'загорожа для вилову риби' (Лим., Пр.БД), 'місце в полі, де просушують і очищають зерно, тік' (Шв., Труд., Дес., Кіл., Мк., Нер.) [15, с. 37; СУГО, с. 49]; болг. *арман* (Крин., Куб.) 'гарман; місце в дворі, де обмолочували колосові злакові, зараз і для переробки винограду на вино', 'город', *арман* (Куб.) 'тс' [3, с. 243; 11, с. 19–20; 12, с. 117]; рос. *гарман* 'тік, на якому молотили запряженими у кам'яні катки кіньми' (СтН., Возн., Вас.), 'великий колгоспний тік' (Возн., Введ., Вас., Мирн.), 'город, присадибна ділянка' (Серг., Возн., СтН., НН, Мур.), *гарманом* *идти* (про рибу) 'косяком йти', *арман* 'квітник, клумба перед хатою' (Рус. Ів.) [СРГО I, с. 123–124; с. 18]; молд. *харман* 'тік' (Оз., НП, Утк., Ком., Рн., Дол., Лмн., Нвс., Орл.) [PMS, с. 446]; гаг. *харман* 'тік', 'час молотби, збирання врожаю' (Олекс., Винг., Куб.) [ГРМС, с. 514].

Укр. *гарпадж'їка*, *гарбадж'їйка* (Бр., Пш., Мат., Саф., Кс., Шв., Труд., Лим. Див.) 'маленька цибулька, що виросла з насіння, цибуля-сіянка' [СУГО, с. 49; 7]; болг. *арпаджик*, *арпаджък*, *гарбаджика* 'тс' (Крин., Сув. и др.) [11, с. 20]; рос. *арбаджика*,

арба́жска, гарба́джска (Кос.), *гарба́жска* (Рус.Ів.), *гарба́жска, гарба́жска, гарба́джска, гарба́джска* (Возн., Кос.) ‘тс’ [СРГО I, с. 18, 122]; молд. *арпа́жскэ* ‘тс’ (Рн., Дол., Лмн., Нвс., Орл., Плв.); гаг. *арпа́жык* ‘тс’ (СТ, Дм., Новс., Котл.), ‘ячмінь на оці’, ‘мушка у зброї’ [ГРМС, с. 54].

Укр. *гра́дина* (Пл., Саф., Бр., Див., Мат., Пш., Кс., НЦ), *гр’а́дина* (Пш., Кс., Мк.), *гра́дина* (Вм.), ‘поливний (колгоспний) город’ (Пл., Мат., Саф., Бр., Див., Вм., Пш., Кс.), ‘город біля хати’ (НЦ), *гра́д’іна / гра́дина* ‘виноградник’ (Ол.) [7, с. 7; 9, с. 25, 28; СУГО, с. 57]; болг. *гра́дина* (Крин., Км., Баг., Лощ., Наг.) ‘місце у дворі перед хатою, де влітку держать птицю’ [11, с. 66]; рос. *гра́д’іна, гр’а́д’іна, гр’а́д’іна* ‘овочево поле’ (Мур., Серг., Возн., Вас., Введ., Мирн., Ст.Н, Усп.), ‘город’ (Возн., Спас., Введ., Прм.), ‘грунт, придатний для вирощування овочів’ (Усп.), ‘овочі’ (НН) [СРГО I, с. 143]; рум. *grădina* ‘город’, ‘сад’, ‘парк’ [РРС, с. 547]; молд. *грэ́динэ* ‘город’ (Фурм., Вас., Ком., Оз., НП, Утк., Рн., Дол., Лмн., Орл., Нвс.) [РМС, с. 251].

Укр. *дзестри(и^е)* ‘придане’ [10, к. 88, к. 7; АУМ, с. 174; СУГО, с. 68], ‘посаг, віно, все майно, крім худоби і грошей’ [9, с. 30], *дзестри* ‘посаг, віно’ (Рл.2); *дзестри, дзестри* (Тат., Коч.), *дзестри* (Скр., Бл., Тр., Вс., НЦ, Труд., Км., Гн.); *дзестра* (Пк.2, Ск., Уд.); *дзестра і дзестри* (Чист., Вол.); *дзестри і дзеч’і* (Мк.), *дзестри і дзестри* (СЦ, Лим.); *дзестри* (Віл., Пр.Тат., Єл.); *дзестри ‘лах’м’іт’а’* (Пр.БД.); *дзейстри* (Ну., Пк.); болг. *дзестра* ‘придане, посаг; віно, зазвичай – земля, худоба’ (Крин., Євг.) [11, с. 103; 14, с. 245], ‘нерухоме майно, яке батьки дівчини дарують їй після весілля’ (Куб.) [12, с. 122]; рос. *дзестры, дзестри* (Рус.Ів.) ‘придане’, ‘вовняні доріжки, килимки’ [СРГО I, с. 16]; рум. *dzestre* ‘придане’, ‘майно’ [РРС, с. 757]; молд. *дзестре* ‘тс’ (Фурм., Вас., Ком., Оз., НП, Утк., Рн., Орл., Лмн., Нвс.) [РМС, с. 338]; гаг. *дзестрă, дзестре* ‘придане’ (Дм., Олекс., Винг.) [13, с. 396; ГРМС, с. 194].

Укр. *ду́лан* ‘поливна машина, водочерпалка’ (Тат., Кс., Бр., Мат., Пш., Саф., Нер., Пр.БД), ‘шафа’ (Башт., ЖЯ, Коч.), *ду́ланчик* ‘тумбочка’ [9, с. 33; СУГО, с. 73, 74]; болг. *ду́лан* ‘дерев’яна шафа, убудована в стіну для зберігання продуктів’ (Куб., Крин., Євг., Сув., Лощ., Гор., Таб.), ‘колесо в колодязі для поливу овочів’ (Євг.), *до́лан* ‘спеціальна поливна машина’ (Сув.) [11, с. 84; 12, с. 122; 14, с. 242]; рос. *ду́лан* ‘тс’ (Ст.Н., Возн., Мур., Вас., Введ.) [СРГО I, с. 184]; рум. *dulan* ‘шафа’ [РРС, с. 525], молд. *ду́лан* ‘тс’ (Фурм., Вас., Бор., Ком., Оз., НП, Утк., Рн., Лмн., Орл., Нвс., Дол.) [РМС, с. 494]; гаг. *до́лан* ‘шафа’, ‘водяне колесо’ (Олекс., Куб., Дм., Нвс.) [ГРМС, с. 152].

Укр. *кавар’ма* ‘пережарене овече м’ясо’ (ЖЯ, Рб., Вип.), ‘страва, виготовлена з пересмаженого овечого м’яса і жиру’ (Тат., Див., Пр.БД, Чист., Вол., Нер., Лим.) [СУГО, с. 89]; болг. *кавар’ма, кавър’мъ, кьвър’мъ* ‘тс’ (Євг., Таб., З., Кул., Хл.) [14, с. 247], ‘страва, виготовлена із смаженого м’яса’ (Крин.) [11, с. 120]; рос. *кавар’ма* ‘тушковане м’ясо зі спеціями’ (Возн., Введ.), ‘холодець’ (Спас.) [СРГО I, с. 247]; молд. *кавар’ма* ‘страва, виготовлена з м’яса свіжозабитої тварини’ (Рн., Нвс., Орл., Дол., Лмн.); гаг. *кывър’ма, кьър’ма* ‘тс’ (Олекс., Винг., Куб.), ‘плачинда, вертута’ (різновид листкового пирога з тонкого тіста з сиром і сметаною або з бринзою) [ГРМС, с. 314].

Укр. *ко́либа* ‘курінь для сторожа’ (Шевч., Труд., Дес., Бр., Мат., Кс., Саф.), *ко́либа* ‘курінь на баштані, винограднику’ (Мл., Коч., Рл.2, Пл., Нер., Баш.), ‘вбога стара хата’ (ЖЯ, Коч.), *ку́либа* ‘тракторна будка на полі’ (Мн.), *кол’іба* (НЦ) ‘курінь для сторожів, пастухів’ (Рл.1, НЦ), *ку́либа* ‘курінь, хатинка’ (Дес.) [9, с. 42; АУМ, с. 157; СУГО, с. 102, 103, 111]; болг. *ко́либа, ку́либа* ‘тс’ (Баг., Лощ., Гор., Таб., З.) [3, с. 233]; рос. *ко́либа* ‘собача конура’ (Возн., Введ., Вас.) [СРГО I, с. 264]; рум. *colibă* ‘хатинка’, ‘курінь’ [РРС, с. 493]; молд. *ко́либэ* ‘тс’ (Фурм., Вас., Бор., Ком., Оз., НП, Утк., Рн., Дол., Орл.) [РМС, с. 492]; гаг. *ко́либа* ‘шалаш, сторожка’ (Олекс., Куб., Дм., Нвс., Винг.) [13, с. 394; ГРМС, с. 276].

Укр. *мага́ла* (Пл., Тат., Нер., Шв., Труд., Дес., Бр., Саф., Мат., Кс.) ‘загальна назва кутка села’, ‘кількість людей – 15-20 чол.’ [9, с. 49; СУГО, с. 122]; болг. *мага́ла / маха́ла* (Куб., Крин., Євг., Сув., Лощ., Гор., Таб.), *маха́ла* (Євг.) ‘квартал; куток села’ [14, с. 255]; рос. *мага́ла* (Мур., Рус.Ів., Возн., Введ.) ‘кінець села, хати на краю села’ [СРГО I, с. 293];

рум. *maha'la* 'околиця міста, квартала', ' мешканці околиці, передмістя' (Фурм., Вас., Бор., Ком., Оз., НП, Утк., ЧЯ, Рн., Орл., Дол., Лмн.) [PPC, с. 587]; гаг. *маа'ла* 'квартал, район' (Олекс., Куб., Дм., Нвс.) [ГРМС, с. 321].

Укр. *ман'дж'а* (Лим., Пр.БД, Пл., Шв., Труд.) 'рід страви, соус', 'страва з овочів (помідорів, перцю)' (Вел. Мар.) [СУГО, с. 123]; болг. *манджа*, *манжа* 'страва з картоплі, помідорів, цибулі, перцю; овочевий соус' (Крн., Лощ., Гор., Таб., З., Віл., Сув.), 'їжа, страва' (Крн., Ор.) [11, с. 170]; рос. *манджа*, *мандж'а* 'овочева рагу з помідорів, баклажанів, перцю та цибулі' (Ст.Н, Спас., Возн., Введ.) [СРГО I, с. 298]; молд. *мандж'а* (Рн., Орл., Нов., Вас., Ком., Оз., НП, Утк.) 'тс'; гаг. *манжа* 'друга страва' [ГРМС, с. 325], *манджя* 'печеня, соус' (Олекс., Винг., Куб.) [13, с. 395].

Укр. *мелай* 'кукурудза' (Вш.), *малай* 'хліб із кукурудзяного борошна і частково з пшеничного' (Тат.), 'кукурудзяний хліб' (Нер., Туз., Вол., ВБ, Лим.) [АУМ, к. 110; СУГО, с. 73]; болг. *малай* 'кукурудзяне борошно' (Куб.) [12, с. 127]; рос. *малай* (Возн., Вас., Мкл.), *малан* (Рус.Ів.) 'коржик з кукурудзяного борошна', 'хліб з кукурудзяного борошна' (Возн., Вас., Рус.Ів., Мкл.) [СРГО I, с. 295–296]; рум. *mălai* 'кукурудзяне борошно', 'коржик з кукурудзяного борошна', 'кукурудза', 'просо' (Рн., Дол., Лмн., Нвс., Орл., Плів.) [PPC, с. 590]; гаг. *малай* 'малай, пиріг з кукурудзяного борошна', 'сорт проса' (Олекс., Куб., Дм., Нвс., Винг.) [ГРМС, с. 324].

Укр. *наут*, *нагут* (Пш., Кс., Саф., Шв., Труд, Кіл.), *навут* (Бр., Тат.), *нагут* (Мх.), *нут* (Мк., Бр., Пш.) 'нут, один з видів бобових рослин подібний до дрібного гороху (лат. *Cicer*)' [СУГО, с. 132]; болг. 'тс' (Лощ., Сув., Наг., З., Хл.); рос. *нагут* (Мур., Серг., Возн., Вас., Введ., Мрн., Ст.Н, Усп., Кос.), *нахут* (Мрн.) 'різновид мілкого гороху' [СРГО, I, 317]; молд. *наут* 'тс' (Рн., Дол., Орл., Нвс., Лмн.); гаг. *наут* (Олекс.), *нохут* (Куб.) 'нут' [ГРМС, с. 346].

Укр. *папушоїа*, *папшоїа* (Кс., Саф., Бр., Пш., Труд., Шевч., Дес., Пл., Див., Тат.), *папшої* (Пш.), *папушої* (Кс., Саф.), *пупушина* (Саф.), *папуша* 'кукурудза, *Zea mays L.*', 'качан кукурудзи' (Саф., Пш.) [АУМ, к. 110; СУГО, с. 146; 10, к. 89]; болг. *папшої*, *папушої* (Куб.), *папшої* (Сув.), *пушої* (Євг.), *мамул'* (Крин.) [12, с. 129; 14, с. 263]; рос. *папушоїа* (Серг., Ст.Н., НН, Рус.Ів, Усп.), *папуша* (Кос., Возн., Спас., Вас., Мур., Мрн., Ст.Н, НН, Гн.2, Мкл., Введ.), *пап'ша* (Мрн.), *папушої* (Возн., Серг., Мур, Мрн., Усп., Рус.Ів), *пап'ша* (Мрн., Прм.) 'кукурудза, *Zea mays L.*', *папшон'а* 'кукурудзяні стебла та коріння' (Рус.Ів.) [СРГО II, с. 13–14]; рум. *părușoi*, *părușă* 'кукурудза', 'молодий качан кукурудзи', 'кукурудзяне поле' (Фурм., Вас., Ком., Оз., НП, Утк., Рн., Лмн., Орл., Дол.) [PPC, с. 629]; гаг. *папшої* 'кукурудза, кукурудзяний' (Олекс., Куб., Дм., Нвс., Винг.) [ГРМС, с. 361].

Укр. *т'аски* 'прес для видавлювання соку з винограду' (Нер., Бр., Мат, Пш., Кс., Саф.), *т'аска* 'тс' (Лим., Див., Скр., Бл., Ол., Пл., Мп., Ну., Гн., НЦ, Пк.2, СЦ, Ск., Віл., Шр., Мл.2., Тр., Пр.Тат., Сем., Уд., Вип., Мар., Труд., Кс., Км., Стр.), *т'аск* 'тс' (Пк., Вс., Чист., Вол., Єл., Рл.2, Кал.) [9, с. 70; 10, к. 86; СУГО, с. 195]; болг. *т'аска* 'тс' (Куб., З., Баг., Лощ., Гор., Таб.) [12, с. 133], 'ящик' (Крин.) [11, с. 306]; рос. *т'ас* (Возн., Введ., Усп.), *т'аска* (Млк., Рус.Ів., Спас.), *т'аск'и* (Вас., Рус.Ів., Прм., Усп.) 'тс', 'жорна для помелу кукурудзи' (Ст.Н) [СРГО II, с. 235]; рум. *teask* 'прес для вичавлювання' [PPC, с. 725], молд. *т'аск*, *т'аска* 'тс' (Рн., Дол., Лмн., Нвс., Орл., Плів.) [РМС, с. 335].

Укр. *те'рпан* (Пш., Саф., Мат., Кс., Бр., Ол.) 'скісок, різак, яким косять очерет' [9, с. 70; СУГО, с. 189], *тирпан* 'одрубок коси на вкороченому державці' (Тат., Коч., Мк., Мх., Кам.); болг. *тарпан* (Сув., Крин., Куб., З., Лощ., Баг.) 'серп', 'різновид серпа, який служить для зрізання кукурудзяних стебел' (Сув.), *тарпанче*, *търпанче* 'серпок' (Крин.) [11, с. 294; 14, с. 269]; рос. *тарпан*, *терпан*, *терпен* (Вас., Вл., НН), *тарпанчик* (Мур., НН) 'коротка коса' [СРГО II, с. 216]; молд. *тарпан* 'тс' (Рн., Дол., Нвс., Орл.); гаг. *тырпан* 'серп', 'коса для зрізання кушів' (Олекс., Куб., Дм., Нвс., Винг.) [ГРМС, с. 483].

Висновки. Аналіз інтегровальних лексичних елементів засвідчив такі особливості контактування різносистемних мов в ареалі межиріччя Дністра і Дунаю: 1) мови (говірки

різних мов) зазвичай зберігають в цілому свою структуру (передусім на фонетичному і морфологічному рівнях); 2) ареалу властива індивідуальна полімовність, що посилює інтерференцію; 3) міжмовне контактування часто стосується не лише двох, а трьох і більше мов одночасно; 4) у говірках різних мов унаслідок міжмовних контактів виникають інновації (діалектні риси, яких не було в материнських говірках); 5) серед цих інновацій значну частину посідають інтегративні для різних мов ареалу риси, обмежені цим ареалом і зафіксовані переважно на лексичному рівні; 6) розширенню знань про інтерферентні процеси в ареалі сприяє робота над створенням «Мультилінгвального атласу межиріччя Дністра і Дунаю», завданням якого є встановлення таких рис і визначення ареалів їхнього поширення.

Позначення населених пунктів

Білгород-Дністровський р-н: Вип. – Випасне; Віл. – Вільне; Вм. – Великомар’янівка; Вол. – Володимирівка; Крт. – Крутоярівка; Мар. – Маразліївка; Мк. – Миколаївка; Мн. – Монаші; НЦ – Нова Царичанка; Пк.2 – Петрівка; Пр.БД. – Приморське; Рус.Ів. – Руська Іванівка; Сем. – Семенівка; СЦ – Стара Царичанка; Ск. – Старокозаче; Уд. – Удобне; Чист. – Чистоводне; Шр. – Широке;

Татарбунарський р-н: Тат. – м. Татарбунари; Башт. – Баштанівка; ВБ – Весела Балка; Див. – Дивізія; ЖЯ – Жовтий Яр; Коч. – Кочкувате; Лим. – Лиман; Нер. – Нерушай; Пр.Тат. – Приморське; Рб. – Рибальське; Рл.2 – Ройлянка; Спас. – Спаське; Стр. – Струмок; Тр. – Трапівка; Тз. – Тузли;

Саратський р-н: Введ. – Введенка; З. – Зоря; КБ – Крива Балка; Кл. – Кулевча; Мих. – Михайлівка; Мл. – Молдове; Пл. – Плахтіївка; Рл.1 – Ройлянка; Серг. – Сергіївка; Усп. – Успенівка; Яр. – Ярославка; Хл. – Холмське;

Арцизький р-н: Вш. – Вишняки; Км. – Кам’янське; Мп. – Мирнопілля;

Тарутинський р-н: Бл. – Благодатне; Вс. – Височанське; Гн. – Ганнівка; Гн.2 – Ганнівка Друга; Євг. – Євгенівка; Єл. – Єлисаветівка; Мкл. – Миколаївка; Мл.2 – Малоюрославець Другий; Ну. – Новоукраїнка; Ол. – Олександрівка; Пк. – Петрівка; Скр. – Скриванівка;

Кілійський р-н: Вас. – Василівка; Вл. – м. Вилкове; Дес. – Десантне; Кіл. – м. Кілія; Мрн. – Мирне; Новс. – Новоселівка; Прм. – Приморське; СТ – Старі Трояни; Труд. – Трудове; Шв. – Шевченкове; Фурм. – Фурманівка;

Ізмаїльський р-н: Баг. – Багате; Бр. – Броска; Кал. – Каланчак; Км. – Кам’янка; Кс. – Кислиця; Ком. – Комишівка; Лощ. – Лошинівка; Мат. – Матроска; Мур. – Муравлівка; НН – Нова Некрасівка; Оз. – Озерне; Пш. – Першотравневе; Саф. – Саф’яни; СтН. – Стара Некрасівка; Сув. – Суворове; Утк. – Утконосівка; НП – Нова Покровка;

Болградський р-н: Винг. – Виноградівка; Гор. – Городне; Дм. – Дмитрівка; Кос. – Коса; Кри. – Криничне; Куб. – Кубеї; Олекс. – Олександрівка; Таб. – Табаки;

Ренійській р-н: Дол. – Волинське, Котл. – Котловина; Лмн. – Лиманське, Наг. – Нагірне; Орл. – Орлівка; Плів. – Плавні; Рн. – м. Рені, Нвс. – Новосільське.

Список використаної літератури

1. Гриценко П. Ю. Межиріччя Дністра і Дунаю у світлі лінгвістичної географії (стан і пріоритети) / П. Ю. Гриценко // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2006. – Вип. 21. – С. 3–16.
2. Колесников А. О. Морфологія українських південнобессарабських говірок: генеза і динаміка : [монографія]; відп. ред. П. Ю. Гриценко. – Ізмаїл : «СМІЛ», 2015. – 676 с.
3. Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины / Ред. А. И. Кисе, А. А. Пригарин, В. Н. Станко. – Одесса : PostScriptUm – СМІЛ, 2014. – 744 с.
4. Колесников О. Етномовна ситуація і питання мовної політики в Українському Придунав’ї / Олександр Колесников // Південь України. Одеса. Четвертий міжнародний конгрес українців (Одеса, 26-29 серпня 1999 р.): доповіді та повідомлення. – Одеса, 1999. – С. 275–283.
5. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / Уриэль Вайнрайх. – К. : Изд-во при Киевском гос. ун-те изд. объедин. «Вища школа», 1979. – 263 с.
6. Лазаренко Л. Лексична інтерференція в усному румунському мовленні в Україні (лінгвістичний та соціолінгвістичний аспекти). – Київ, 2001. – 130 с.
7. Дакі О. А. Ботанічна лексика в українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Дакі. – К., 2014. – 16 с. + 1 к.
8. Мірошниченко О. О. Болгарські та східнороманські елементи в українських південнобессарабських говірках / О. О. Мірошниченко // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Ізмаїл, 2004. – Вип. 17. – С. 100–106.
9. Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. До IV Міжнародного з’їзду славистів / А. А. Москаленко. – Одеса : Вид-во Одеського пед. ун-ту, 1958. – 78 с.

10. Колесников А. О. Атлас українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю / А. О. Колесников. – Ізмаїл : ІРБІС, 2016. – 168 с.
11. Колесник В. О. Говорът на българите в с. Криничне (Чушмелий). Бессарабия. Речник. Български говори в Украйна. Вип. 4 / В. О. Колесник. – Одеса : Астропринт, 2008. – 376 с.
12. Барболова З. Особенности на българския говор в с. Червоноармейское (Кубей), Болградски район, Одесска област в Украйна / З. Барболова. – Одеса : Астропринт, 1999. – 151 с.
13. Шабашов А. В. Гагаузи: система термінів родинних зв'язків і походження народу: монографія / А. В. Шабашов – Одеса : Астропринт, 2002. – 744 с.
14. Колесник В. А. Евгеновка /Арса/. Ономастика. Говор. Словарь / В. А. Колесник. – Одеса : Гермес, 2001. – 287 с.
15. Дроздовський В. П. Українські говірки Бессарабського Примор'я (на матеріалі обстеження Саратського, Татарбунарського та Білгород-Дністровського районів Одеської області): дис. ... кандидата філол. наук : 661 / Дроздовський Володимир Петрович. – Одеса, 1962. – Ч. II. Додатки – 244 с.

Список використаних джерел

- AUM: Атлас української мови. – Т. 3 [Ч. 1. Слобожанщина, Донеччина і суміжні землі; ч. 2. Нижня Наддніпрянина, Причорномор'я і суміжні землі; ч. 3. Комплексні карти; ч. 4. Некартографовані матеріали]. – К., 2001.
- ГРМС: Гагаузско-руско-молдавский словарь / Составители: Г. А. Гайдаржи, Е. К. Колца, Л. А. Покровская, Б. П. Тукан; отв. ред. – Н. А. Баскаков. – М. : Советская энциклопедия, 1973. – 664 с.
- РМС: Дикционар рус-молдовенеск / Борш А., Запорожан И. – Кишинэу : РПЕСМ, 1990. – 504 паж.
- РРС: Dicționar rus-român, român-rus. – Ch. : F.E.-P. «Tipogr. Centrală», 2004. – 760 p.
- СУГО: Словник українських говорів Одещини / гол. редактор О. І. Бондар. – Одеса, 2011. – 223 с.
- СРГО: Словарь русских говоров Одесщины : В 2-х т. / Відп. ред. Ю. О. Карпенко, Сусуму Уемура. – Одесса : Астропринт, 2000. – 376 с.

References

1. Hrytsenko, P. Yu. (2006). The area between the Danube and the Dniester rivers on the basis of the linguistic geography (state and priority). *Naukovij visnik Izmayil'skogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu. (Scientific bulletin of Izmait State Liberal Arts University)*, 21, 3–16. (in Ukr.)
2. Kolesnykov, A. O. (2015). *The morphology of Ukrainian South-Bessarabia dialects : origin and dynamics*. Izmait: SMIL (in Ukr.)
3. Budzhak, (2014). *Budzhak: historic and ethnographic sketches of nations of South-West regions of Odessa*. Odessa: PostScriptUm-SMIL (in Ukr.)
4. Kolesnykov, O. (1999). Ethnic and linguistic situation and a question of language politics in Ukrainian Low Danube. *Chetvertij mizhnarodnij kongres ukrajinistiv: dopovidi ta povidomlennya (The Fourth International Summit of Ukrainian researchers: reports and information)*, 275–283. (in Russ.)
5. Weinreich, U. (1979). *Language in contact. Finding and Problems*. Kyiv: Visha shkola (in Russ.)
6. Lazarenko, L. (2001). *Lexical interferential process in oral Romanian speech of Ukraine (linguistic and sociolinguistic aspects)*. Kyiv: Publishing House of the Ukrainian Academy of Sciences (in Ukr.)
7. Daki, O. A. (2014). *The botanical lexis of the Ukrainian dialects spoken in the area between the Danube and the Dniester rivers*. Kyiv (in Ukr.)
8. Miroshnychenko, O. O. (2004). Bulgarian and East-Romanian elements in the Ukrainian South Bessarabia dialects. *Naukovij visnik Izmayil'skogo derzhavnogo humanitarnogo universitetu. (Scientific bulletin of Izmait State Liberal Arts University)*, 17, 100–106. (in Ukr.)
9. Moscalenko, A. A. (1958). *The dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region*. Odessa: Publishing House of Odessa ped. un-ty (in Ukr.)
10. Kolesnykov, A. O. (2016). *Atlas of the Ukrainian dialects spread between the Danube and the Dniester rivers*. Izmait: IRBIS (in Ukr.)
11. Kolesnyk, V. O. (2008). *The dialect of Bulgarians spoken in the village Crinichne (Chushmeliy). Bessarabiya. Dictionary*. Odessa: Astroprint (in Bulg.)
12. Barbolova, Z. (1999). *The peculiarities of Bulgarian dialect spoken in the village Chervonoarmejskoye (Cubey), Bolgrad district, Odessa region, Ukraine*. Odessa: Astroprint (in Bulg.)
13. Shabashov, A. V. (2002). *Gagauzes: terms of kinship system and origin of the people*. Odessa: Astroprint (in Russ.)
14. Kolesnik, V. A. (2001). *Yevgenovka /Arsa/. Onims. Dialect. Vocabulary*. Odessa: Hermes (in Bulg.)
15. Drozdovskij, V. P. (1962). *The Ukrainian dialects of the Bessarabia Seaside*. Odessa (in Ukr.)

List of sources

- AUM, (2001). *Atlas of the Ukrainian Language*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.)
- GRMS, (1973). *Gagauz-russian-moldavian dictionary*. Moscow: Soviet encyclopedia (in Ukr.)
- RMS, (1990). *Russian-Moldovain dictionary*. Chishinev: RPESM (in Mold.)
- DRR, (2004). *Russian-Romanian, Romanian-Russian Dictionary*. Ch.: F.E.-P. Central printing-house (in Rom.)
- SUGO, (2011). *Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region*. Odessa: Astroprint (in Ukr.)
- SRGO, (2000) *Dictionary of Russian dialects of Odessa region*. Odessa: Astroprint (in Russ.)

DELYUSTO Maryna Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences, Doctor of Philosophy (Philology), Associate Professor, Ukrainian Language and Literature Chair, Izmail State University of Humanities

e-mail: mdelyusto@ukr.net

THE PECULIARITIES OF LANGUAGE INTERACTION

IN MULTI-LINGUAL AREA BETWEEN THE DNIESTER AND THE DANUBE RIVERS

Abstract. Introduction. *The research of existence and interaction of languages and dialects of different origin and system (Ukrainian, Romanian, Bulgarian, Russian, Gagauz) is an actual problem facing modern European dialectology nowadays, because its solution helps to summarize the specific character of interference processes, especially understanding mechanisms of formation common for different idioms linguistic phenomena.*

Purpose. *The purpose of the analysis is to determine the peculiarities of interaction the Ukrainian, Romanian / Moldavian, Bulgarian, Russian, Gagauz languages and to describe some local interlexemes as a result of language contacts in interference Ukrainian territory between the Danube and the Dniester rivers.*

Results. *The author represents conditions, peculiarities, factors and results of interaction of five languages (Ukrainian, Russian, Romanian, Bulgarian, Gagauz) spread in multi-lingual lateral Ukrainian area – between the Danube and the Dniester rivers; gives reasons for mapping multi-lingual territory between the Danube and the Dniester rivers, for opportunity and appropriateness to prepare “Multi-lingual atlas of dialects spread between the Danube and the Dniester rivers” devoted to the resettlement dialects of different national languages (Ukrainian, Romanian, Russian, Bulgarian and Gagauz).*

Originality. *In contrast to other descriptions of interference process of lexical level of dialects in this area (P. Hrytsenko, O. Miroshnychenko, O. Daki) the author pays attention to the Gagauz dialects.*

Conclusion. *The author admits such common peculiarities for these languages as: functioning first of all in dialectal form, resettlement character of different languages dialects, mosaic structure of different languages dialects, the influence of Ukrainian, Russian and Romanian literary standards in different time, an individual multi-lingual speech behavior of dialects' bearers, caused by the historical development of this region, a lot of integrating elements of lexical level, which realized differently in five languages. The last actualizes the necessity of creation of multi-lingual atlas of this territory.*

Key words: *Ukrainian dialect; Russian dialect; Romanian dialect; Bulgarian dialect; Gagauz dialect; integrating features; multi-lingual area.*

Надійшла до редакції 22.03.18

Прийнято до друку 26.03.18

УДК 811.161.2'28-13

КЛИМЕНКО Наталія Борисівна,

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри мовної підготовки Донецького
національного технічного університету
(м. Покровськ)

e-mail: klymenko2010@gmail.com

РОБОТА НАД УКЛАДАННЯМ ХРЕСТОМАТІЇ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК ДОНЕЧЧИНИ

У статті викладено основні етапи роботи та засади, на підставі яких укладено Хрестоматію українських говірок Донеччини. Розкрито роль кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету в роботі над створенням цієї праці. Розглянуто основні принципи записування, розшифрування й упорядкування діалектних текстів у зазначеному збірнику. Проаналізовано спосіб реконструкції діалектних записів у Хрестоматії за допомогою спрощеної фонетичної транскрипції, що дає уявлення про найважливіші риси українських говірок Донеччини на всіх структурних рівнях у тому вигляді, у якому вони збереглися на початку ХХІ століття, а також зазначено, наскільки паспортизовано досліджуваний фактичний матеріал.